

Rahandusminister Martin Helme kõne
2020. aasta riigi lisaeelarve seaduse eelnõu (171 SE)
esimesel lugemisel Riigikogu täiskogu istungil
7. aprillil 2020

Austatud Riigikogu liikmed!

Teie ees on 2020. aasta lisaeelarve koroonakriisist tingitud tervisekriisi ja majanduskahjude leevendamiseks. Tegemist on mahuka ja sisutiheda suure tööga, mille valitsus on ära teinud väga lühikese aja jooksul. Ma tänan Riigikogu, et te olete seda eelarvet samuti nõus menetlema kiirendatud tempos. Riigieelarve annab tavapäraselt sisu sellele, mida riik aasta vältel teeb. Näitab, millised on valitsuse prioriteedid, riigi vajadused ja võimalused, milline on rahanduspoliitiline hoiak. Antud lisaeelarve tegeleb aga meile ootamatult ja väljastpoolt tulnud massilise kriisi kulude katmisega ning ühiskonna seiskumisest tingitud majanduskriisi leevendamisega. Meil ei ole olnud poliitilist luksust teha valikuid kriisi saabumise osas, küll aga on meie käes valik, kuidas me kriisile reageerime.

Me seisame silmitsi tundmatu olukorraga, kus tuleb otsuseid langetada kiiresti. Valitsuse valik on olla ühiskonnana solidaarsed, aidata nõrgemaid ja jagada kulusid. Peame olema otsustavad ja julged, kuid mitte tegutsema uisapäisa. Meie valik on teha kõik endast olenev, et hoida kriisis tööturg toimimas ning ettevõtted elus. Selleks oleme valmis kulutama kogutud reserve ning suurendama riigi võlakoormust. Just praeguseks ajaks meil reservid ongi kogutud. Euroopa madalaima võlakoormusega riigina ning negatiivsete intresside keskkonnas saame endale lubada võimalust stimuleerida just praegu, kõige kriitilisemal ajal, oma majandust, et paremate aegade naasmisel oma võlad aja jooksul ära maksta.

Nii maailma kui ka Eesti majanduse olukord on drastiliselt muutunud seoses COVID-19 haigust põhjustava koroonaviiruse pandeemilise levikuga. Lisaks kriisile rahvatervises on see väljendunud ka järsus ja kiires majanduse kokkutõmbumises. Euroopa ja maailma riigid on viiruse vastu võitlemiseks seadnud sisse erakordseid kitsendusi, et oma inimeste elu ja tervist kaitsta. Need avaldavad omakorda kõigi regioonide ja terve maailma majanduse tavapärasele toimimisele harukordset ja negatiivset mõju. On selge, et nii Eesti kui ka meie naaberriikide majandusi on tabanud ränk šokk.

Lisaeelarve eesmärgiks on koroonaviiruse pandeemiast tingitud ettenägematute kulude katmine ning majandus- ja tervisekriisis turgutada ettevõtlust ja tööturgu. Lähtuda tuleb põhimõttest, et raskel ajal tuleb majandusse vahendeid juurde süstida.

Rahandusministeerium värskendas oma kevadist majandusprognoosi teisipäeval, 31. märtsil, et võtta arvesse viimane teadmine kujunenud majandusliku olukorra ja rahvatervise kaitse meetmete võimaliku kestuse kohta. Antud majandusprognoos ei sisalda kriisiabipaketi mõju, mida hindame eraldi.

Prognoosi oluliseks eelduseks on, et eriolukorra meetmed, mis pärsivad praegu majandustegevust, kehtivad mai lõpuni, millele järgneb normaalse majandustegevuse järkjärguline taastumine u 90%ni tavapärasest selle aasta lõpuks. Sektoriti on taastumine kindlasti erinev.

Prognoosi kohaselt võib Eesti sisemajanduse kogutoodang langeda sellel aastal 8 protsenti. See on oluliselt rohkem, kui 18. märtsil valminud prognoos, mis nägi selleks aastaks ette 3 protsendilist majanduslangust. Tuleb mõista, et elame enneolematu ja ennustamatu keskkonnas, mis toob iga päev järske muutusi. Eelmine majandusprognoos tehti vaid kaks nädalat varem, kuid vahepealsel ajal on äritegevusele seatud täiendavaid piiranguid ning majanduse väljavaated nii Euroopas kui ka Põhja-Ameerikas on oluliselt halvenenud. On põhjust arvata, et osa sellest langusest saab kompenseeritud järgmisel aastal, kui Eesti majandus võiks kasvada tagasi kriisieelsele tasemele.

Eesti ja kogu Euroopa Liidu majanduse tulevik sõltub lähiaastatel kahest tegurist. Esiteks äritegevust piiravate tervishoiumeetmete kestusest ja teiseks valitsuste kriisiabi meetmete tõhususest, mis peaksid aitama taastada normaalset majanduskeskkonda võimalikult kiiresti. Antud prognoosis on eeldatud piirangute kaotamist maikuu lõpuks. Sealt edasi algab taastumisperiood, mis kestab selle aasta lõpuni, kui suuremas osas tegevusvaldkondades peaks olema taastunud tavapärane majandusaktiivsus.

Meile ootamatult kaela langenud majanduskriisis jääb paratamatult palju planeeritud sissetulekuid teenimata ning leibkondade ja ettevõtjate tarbimis- ja investeerimisjulgus saab kannatada. Kuna seekordse kriisi põhjused ei peitu Eesti majanduses, siis on valitsusel kohustus teha kõik endast olenev, et leevendada kriisi mõju nii ettevõtetele kui ka majapidamistele. Kui eelmise kriisi järgselt oli paratamatu, et osa ehitussektorisse koondunud ressursist ei leidnud seal enam rakendust, siis praegu ei tohiks Eesti majanduses olla olulisi tasakaalustamatusi. Paljude ettevõtete tavapärane majandustegevus katkes pea üleöö, seega on igati põhjendatud, et esimesed kriisiabimeetmed tuleb jõustada võimalikult kiiresti.

Kuna majandusolude edasine kujunemine ei ole selge, siis jälgime olukorda operatiivselt, et välja töötada täiendavad hästi sihistatud meetmed. Seirame pidevalt majanduses ja maksulaekumistes toimuvat ja oleme vajadusel valmis uueks prognoosiks. Kui kriis venib oodatust pikemaks ja olemasolevatest sotsiaalse kaitse skeemidest ei piisa elanike sissetulekute ja elementaarse tarbimise taseme hoidmiseks, siis oleme valmis kaaluma täiendavaid abimeetmeid.

Teen siinkohal lühikese ülevaate peamistest ettevõtlust ja majapidamisi toetavatest meetmetest, mida lisaeelarve vastu võtmine võimaldab.

Maksukorralduse seaduse muudatustega nähakse ette leevendused maksukohustuste täitmisel eriolukorra tõttu. Eriolukorra ajal ei arvutata ettevõttele maksuvõlalt intresse. Lisaks peatatakse intresside tasumine ajatatud maksuvõla puhul. Maksuvõlalt arvutatava intressi määr langeb 0,06 protsendilt 0,03 protsendile ning ajatamise puhul üldse nulli.

Riik kannab esimese kvartali sotsiaalmaksu avansilise makse summa füüsilisest isikust ettevõtjate ettemaksukontole maksu- ja tolliametis. Kui füüsilisest isikust ettevõtja on avansilise makse juba tasunud, saab ta seda raha kasutada ükskõik millise maksukohustuse katmiseks kas koheselt või tulevikus. Tööandjate maksukoormuse leevendamiseks kaotatakse kolmeks kuuks sotsiaalmaksu miinimumkohustuse nõue.

Elektrooniliste väljaannete käibemaksumäära vähendatakse 9 protsendile ehk samale tasemele kui paberväljaannetel. Väheneb ka füüsilistel kandjatel olevate audioraamatute käibemaksumäär.

Tahame inimesi ja ettevõtlust toetada aktsiiside langetamisega. Selleks langetame diisli aktsiisimäära 25 protsenti 37,2 sendile liitri kohta. See on sama tase, mis Leedus. Lätis on see praegu 41,4 senti. Aktsiisilangutuse mõjul väheneb diislikütuse hind eeldatavalt 14,5 senti võrra liitri kohta. Selle tulemusel väheneb oluliselt Lätis ja Leedus tankimine ja Eestisse tulevad tagasi tankima rahvusvahelised veoettevõtted, muu hulgas Soome ja Rootsi suunduv transiit. Diislikütuse aktsiisimäära vähendamine pidurdab mõnevõrra ka eriolukorra kehtestamisest tulenevat tarbimise langust. Kaudselt on diislikütuse oluline tootmissisend paljude kaupade ja teenuste hinnas.

Langetame maagaasi aktsiisimäära poole võrra: 79,1 eurolt 40 eurole 1000 kuupmeetri kohta. Selle tulemusel odavneb maagaas kodumajapidamistele 7,1 protsenti. Vähendame elektrienergia aktsiisimäära 4,47 eurolt ühele eurole megavatt-tunni kohta. See on Euroopa Liidus lubatud miinimummäär. Elektri hind langeb selle tulemusel 3,1 protsenti.

Viirusega kaasnevate sissetulekute vähenemisega võib kaasneda soov metsamaad müüa. Selle tõttu hakkame metsamaterjali võõrandamisel saadud tulust kulude maha arvamise regulatsiooni laiendama ka füüsilistele isikutele. Läbi metsa majandamise on füüsilistel isikutel võimalik saada täiendav sissetulek, millega majanduslanguse mõjusid leevendada ja seega tuleks seda soodustada. Lisaks on üldine kultuurilis-poliitiline huvi, et füüsilistest isikutest metsaomanike hulk ei väheneks ja side metsaga kanduks edasi põlvest põlve.

Majanduse elavdamiseks ja kohaliku omavalitsuse üksuste investeringumahu suurendamiseks on plaanis 70 miljonit eurot investeringute toetamiseks, näiteks täiendavalt teede remondiks, hoonete energiatõhususe parandamiseks ja mittevajalike hoonete lammutamiseks.

Koroonaviirusest tingitud kriisi mõjude leevendamiseks antakse kohalikele omavalitsusele 30 miljonit eurot tulude alalaekumise ja kulude suurenemise katteks. Samuti toetame kohalikke omavalitsusi sedakaudu, et suuname 30 miljonit eurot teede remondile ja ehitusse. Ka Maanteeametile suuname raha juurde teede remondiks. Tegemist on kiiresti käivitavate väiksemate töödega, mis suunab raha üle terve riigi ning loob ühtlasi uut väärtust.

Regionaalpoliitilise meetmena suuname 15 miljonit eurot hajaasustuse kiiremaks internetiseerimiseks. Praegune kriis näitab, et meie olemasolev internetivõrk ei tule kohati toime sellise hulga kaugtööga, nagu vaja on.

Väga olulised on eelarves toetused ettevõttele. KredEx hakkab pakkuma ettevõtetele suures mahus erinevaid teenuseid. Eriti oluline on laenukäendus uute ja olemasolevate pangalaenu tagamiseks. Siin saab KredEx sihtotstarbelist toetust kuni 1,5 miljardi euro ulatuses laenukäenduste andmiseks.

Ettevõtetele käibelaenude väljastamiseks eraldame 500 miljonit eurot koroonapuhangust tingitud likviidsusprobleemide ületamiseks, sh vajaduse korral pangalaenu maksete tasumiseks. Lisaks 50 miljonit eurot ettevõtetele investeerimislaenu andmiseks, et ületada koroonapuhangust tingitud raskusi.

Transpordisektor on kriisist tugevalt mõjutatud. Ka sellele on riik mõelnud. Loodud on toetuskeem reisilaevadele, mis näeb ette, et sadamasse sisenevad laevad vabastatakse veeteetasust üheks aastaks. Lisaks kehtestame kõikide reisilaevade sadamatasude tagasimakse 2020. aastaks 75 protsendi ulatuses.

Sarnaselt Kredexile toetatakse Maaelu Edendamise Sihtasutuse kaudu põllumajandust ja maaelu: põllumajandus- ja toiduainesektorile ning maaettevõtjatele pakutakse ulatuslikku laenukäendust; maapiirkonnas tegutsevatele ettevõtetele pakutakse käibelaenu; luuakse likviidsuse parandamiseks maakapital põllumaa omanikele müügi ja tagasiliisimise tehinguteks. Põllumajandustootja asendusteenuse toetuse eelarvet suurendatakse, et tagada tootjate asendamine lisaks loomakasvatajatele ka taimekasvatustes.

Kavas on strateegiliste ettevõtete aktsiate tugiostud või riigi äriühingute kapitali laiendamine, selleks on eelarves reserveeritud 300 miljonit eurot. Sellega saab vajadusel toetada näiteks Tallinkit või mõnda suuremat riigile kuuluvat äriühingut. Konkreetseid vajadusi ja otsuseid ei saa praegu veel kahjuks välja tuua.

Ehituse toetuseks on kavas toetada korterelamute ja eramute rekonstrueerimist Kredexi kaudu 100 miljoni euroga, lisaks mahajäätud majade lammutamist 5 miljoniga.

Turism on tõenäoliselt enim kannatanud praeguses kriisis, neile on kavas toetused Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse kaudu: Mikro- ja väikeettevõtete toetus neile, kes tahavad oma äri kriisist lähtuvalt ümber korraldada, on 10 miljonit eurot ja Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse turismisektori toetusmeetmed kriisist kiirema väljumise tagamiseks 25 miljonit eurot.

Sotsiaalvaldkonnas toetame inimeste töötasu säilitamist. Selleks oleme loonud Töötukassa tööturu toetusmeetme kahe kuu jooksul, mis aitab säilitada inimeste sissetulekuid ning hoiab ära massilised koondamised. Selleks kulub 250 miljonit eurot. Rahvatervise huvides tagame riigieelarve vahenditest esimesest kolmanda päevani kõikide töövõimetuslehtede haiguspäevade hüvitamise perioodil märts kuni mai 2020.

Sotsiaalkindlustusameti kaudu võimaldatakse lisaelarvega hariduslike erivajadustega laste vanematele hoolduslehe andmine. Pikendame eriolukorra ajal automaatselt töövõime hindamise ja puude raskusastme määramise.

Haridus- ja teadusministeeriumile eraldatakse 19 miljonit eurot erakoolide, -noorsootöö, -huvihariduse, -lasteaedade ja -lastehoiu ning COVID-19-ga seotud teadus- ja arendustegevuse toetamiseks, sealhulgas Tartu Ülikooli kolmanda astme biolabori investeeringuteks.

25 miljonit eurot on ette nähtud kultuuri- ja spordivaldkonnas tegutsevate inimeste toimetuleku toetuseks ning kultuuri- ja spordivaldkonnas ära jäänud sündmuste jaoks tehtud kulude osaliseks kompenseerimiseks. Teiseks soovime tegevuse katkemisega tekkinud omatulude vähenemist osaliselt kompenseerida, et aidata möödapääsamatute püsikuludega toime tulla. Sellega toetatakse muuseume, teatreid, muusika- ning spordivaldkonda ja muid loomesektori valdkondi.

Riik aitab toetada kirikuid ja vaimulikke, kelle tegevus kriisi ajal tugevasti häiritud on, kuid kes jätkavad inimestele abi osutamist. Lisaeelarves on ette nähtud toetus, mis aitab leevendada usuliste ühenduste majanduslikke raskusi ning katta vaimulike ja teiste kirikutöötajate tööjõukulusid, mis on põhjustatud koroonaviiruse levikust ja eriolukorra piirangutest. Meie jaoks on oluline tagada usuliste organisatsioonide jätkuv toimimine kriisi olukorras, et oleks tagatud hinge- ja sotsiaalabi, mida usuühendused igapäevaselt pakuvad.

Peatame kogumispensioni teise samba maksed 2020. aasta 1. juulist kuni 2021. aasta 31. augustini.

Vabariigi Valitsuse tõhusatest kriisimeetmetest on oodata kriisi sügavuse pehmendamist, mitte ära hoidmist. Meie majanduse käekäiku mõjutavad peamiselt viiruse leviku tõkestamise meetmed nii meil kui ka lähiriikides, mis määravad, millal saab ettevõtlus taastuma hakata.

Erinevalt eelmisest kriisist, kui oluline roll oli nõudluse vähenemisel, saab selle kriisiga kahjustada ka pakkumispool nii rahvusvaheliste tarneahelate katkemise kui ka töötajate töölt eemalejäämise tõttu. Nõudlust vähendavad omakorda tarbimisele seatud füüsilised piirangud, sissetulekute langus ja ebakindlusest tulenev suurem säästmine. Tegevusalade lõikes saavad esimeses järjekorras suurima löögi turism ja muud elanike vaba aja veetmisega seotud

valdkonnad, kuid puutumata ei jää tõenäoliselt ükski tegevusvaldkond ega ettevõtte. Tööturg saab kriisis paratamatult tugeva tagasilöögi ning ettevõtted seisavad raske valiku ees, kas vähendada ajutiselt töökoormust või töötajad kohe koondada.

Sisenõudluse seisukohast on suurim tagasilöök eratarbimises – praegustes oludes piirduakse eelkõige sundkulutustega esmatarbekaupadele ja eluasemeteenusele, suureneb ilmselt sideteenuste tarbimine ja läbi ei saa ka transpordita. Väliskaubanduses on langus suurim turismi- ja veoteenuste valdkonnas ning kui kriis jääb lühiajaliseks ja maailmamajandus kosub kiiresti, siis saab suur osa sellest langusest järgmisel aastal tagasi võidetud.

Tarbijahinnad jäävad nii järsult taanduva nõudluse kui ka nafta hinnalanguse tõttu varem arvatust oluliselt madalamaks, tarbijahindade kasv aeglustub 0,6 protsendile. Lisaks 17 aasta madalaimatele naftahindadele mõjutab energiahindu sooja talvega kaasnenud elektri börsihinna langus.

Lisaeelarve järgi kujuneb valitsussektori nominaalseks eelarve puudujäägiks tänavu koos valitsuse majanduse toetusmeetmetega 2,62 miljardit eurot. Meetmete mõju valitsussektori nominaalsele eelarvepositsioonile on 1,15 miljardit eurot ehk -4,4 protsenti sisemajanduse koguproduktist (SKP), mis viib nominaalse defitsiidi 10,1 protsendini SKPst. Struktuurne eelarve defitsiit koos meetmetega on 5,2 protsenti SKPst.

Riigieelarve tulusid vähendab lisaeelarve 1,62 miljardi võrra tänavuse eelarvega kõrvutades. Majanduslangus toob kaasa ulatusliku maksutulude vähenemise, mis mõjutab kõiki valitsussektori tasandeid. Riigikassa negatiivne rahavoog on koos meetmete ja reserviga 3,77 miljardit eurot. Riigi võlakooormus ulatub 22 protsendini SKPst. Riigieelarve tulud on ligikaudu 11,8 miljardit ja need vähenevad meetmeid arvestades 1,63 miljardi võrra 10,2 miljardini.

Riigieelarve kogukulud suurenevad lisaeelarves kokku ligikaudu 187 miljonit eurot. Sellele lisanduvad 10 miljonit investeeringuid. Meetmete mõju riigieelarve kuludele on 513 miljonit

eurot. Lisaks meetmetele on positsiooni arvestusse lisatud ka valitsuse reservi suurendamine 150 miljoni euro võrra ning sihtotstarbelise reservi loomine COVID-19 kulude katteks 80 miljonit eurot.

Lugupeetud Riigikogu! Valitsuse eelarvepoliitika peab nägema ühiskonda tervikuna ning toetama riigi arengut. Teie ees olev lisaeelarve näitab valitsuse otsustusvõimet, kindlat tahet kohandada riigi rahandus- ja majanduspoliitikat vastavalt koroonakriisist muutunud majandusoludele ning teha seda arukalt ja läbimõeldult. Sisuliselt on lisaeelarve tugev sõnum meie riigi ja majanduse muutumisvõimest. Valitsus on pakkunud meie ees seisvatele aktuaalsetele majanduseluküsimustele oma vastuse, edasi on vastutus meie inimeste ja ettevõtete kiire aitamise eest teil, head Riigikogu liikmed. Loodan, head kolleegid, et lisaeelarve solidaarsuse ja paindlikkuse põhimõtted leiavad teie heakskiidu. Tänan!